

TIDSLINJE

1941

Operation Barbarossa, invasionen af Sovjetunionen

Einsatzgrupperne indleder massakrer på sovjetiske jøder

Babij Jar-massakren

Gasvogne anvendes til drab på jøder

Gaskamre i udryddelseslejren Chelmno tages i brug

1943

Heinrich Himmlers Poznan-tale om hemmeligholdelse af massedrab

1943-1944

Aktion 1005 sletter spor efter massegrave i Østeuropa

"BAG EN JORDDYNGE hørte jeg flere geværskud blive affyret i hurtig rækkefølge. De mennesker, der var steget ned af lastbilerne, mænd, kvinder og børn i alle aldre, måtte tage tøjet af efter opfordring fra en SS-mand, der havde en ride- eller hundepisk i hånden. De fik besked på at lægge henholdsvis sko, undertøj og andet tøj i hver sin bunke. Jeg så en dyngesko med en 800-1000 par sko i og store stabler af undertøj og tøj. Folk trak tøjet af uden skrig og gråd. Familierne holdt sammen. De kyssede hinanden og sagde hinanden farvel, men de ventede på tegn fra en anden SS-mand, der stod henne ved graven, og som ligeledes havde en pisk i hånden."

Året er 1941. Den tyske hær er rykket frem gennem det østlige Europa og har med hjælp fra sine allierede angrebet Sovjetunionen. Operation Barbarossa – verdens største militære operation – er i gang. Mere end 3 millioner soldater angriber over en front på 2900 kilometer. For tyskerne handler felttoget både om at bekæmpe den kommunistiske trussel og om at underlægge sig nye territorier. I ly af den militære fremrykning intensiveres jødeforfølgelserne i de sovjetiske områder. Tyske specialenheder, såkaldte Einsatzgrupper, følger i hælene på den tyske hær, og deres opgave er at skyde lokale jøder og andre uønskede grupper. Fra efteråret 1941 myrdes alle jødiske mænd, kvinder, børn og ældre helt systematisk. I alt bliver mindst 1,5 millioner jøder myrdet af Einsatzgrupper i løbet af krigen.

Med invasionen af Sovjetunionen tager Nazitysklands jødepolitik endnu en drejning. Før krigen var nazisternes ambition at få jøder i Tyskland og Østrig til at udvandre. Efter

■ Jødiske kvinder tvinges til at afklæde sig, før de bliver skudt af medlemmer af Einsatzgruppe.

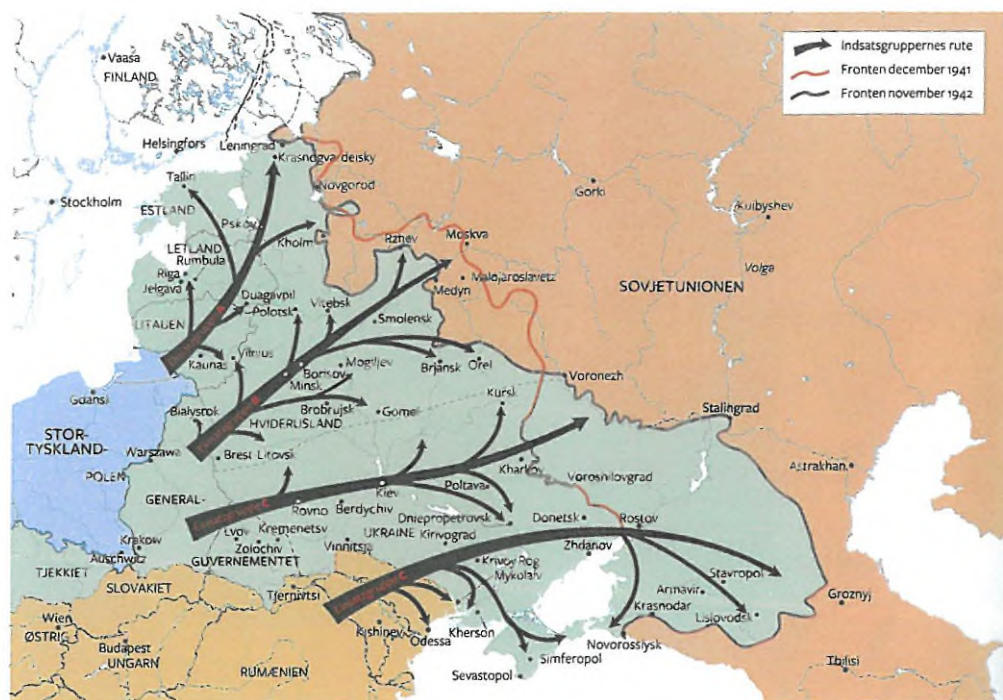
krigsudbruddet blev jøder i de besatte lande samlet i ghettoer eller deporteret til det voksende lejrssystem. Men under Operation Barbarossa bliver over en million sovjetiske jøder skudt. Hvorfor bliver de myrdet? Hvem er gerningsmændene, og hvordan organiseres udryddelserne?

Folkedrabets første gerningsmænd

Einsatzgrupperne er særlige indsatsstyrker, som opererer i et område, der strækker sig fra de baltiske lande i nord til Sortehavet i syd. Hver Einsatzgruppe består af mellem 600 og 1000 mand fra SS, sikkerhedstjenesten og almindelige tyske politienheder. Når den tyske hær har erobret et nyt område, rykker Einsatzgrupper ind. Sammen med lokale hjæl-

pestyrker og medløbere samler de områdets jøder og tvinger dem til et øde område, for eksempel en skov, mark eller kløft. Her skal de klæde sig af ved en massegrav. Derefter bliver de typisk stillet op i rækker og skudt, så de falder ned i graven, eller de tvinges levende ned i graven for dernæst at blive skudt oppefra. Derefter gentager processen sig med den næste gruppe, der må lægge sig ovenpå de døde. Alfred Metzner, tysk soldat og medlem af en Einsatzgruppe, fortæller:

"Selve eksekutionen varede 3-4 timer. Jeg deltog hele tiden i eksekutionen, jeg holdt kun pause, når jeg havde tømt magasinet i min karabin [riffel] og måtte fylde det. Jeg kan derfor ikke sige, hvor mange jøder jeg selv skød

■ Einsatzgrupperne er inddelt i mobile enheder, som opererer i hver deres område. De anslås at være ansvarlige for drab på omkring 1,5 millioner jøder under krigen.

i løbet af de tre-fire timer, for mens jeg ladede, skød en anden i stedet. Vi drak temmelig tæt, i den tid det varede, for det gjorde vores arbejdsiver større.”

Babij Jar-massakren

“Samtlige jøder i Kiev og omegn skal mandag den 29. september 1941 inden klokken 8 indfinde sig på hjørnet af Melnik og Dokterewski-gaden (ved kirkegårdene). Personlige papirer, penge og værdigenstande samt varm beklædning, undertøj osv. skal medbringes. Den, der ikke efterkommer denne opfordring og bliver antruffet andre steder, bliver skudt.”

Instruksen er henvendt den jødiske befolkning i Kiev, Ukraine. Ordren bliver givet lidt over en uge efter Tysklands besættelse af landet. Før krigen boede der omkring 175.000 jøder i Kiev. To tredjedele af dem er flygtet. De fleste tilbageværende gør, som de bliver beordret til.

Muligvis er de blevet beroliget af et rygte, besættelsesmagten har spredt sammen med instruksen. Det fortæller, at jøderne skal genbosættes i arbejdslejre. Tidlig mandag morgen møder de op i tusindtal, medbringende deres varme tøj, mad og alle værdigenstande. De bliver de mødt af SS-soldater og ukrainske hjælpetropper, der opdeler dem i grupper på cirka 100 personer og fører dem ud til Babij Jar-kløften 10 kilometer nordvest for byen. Området, de ankommer til, er indhegnet af pigtråd og bevogtet af SS-officerer, tyske soldater samt tysk og ukrainsk politi med hunde. Jøderne bliver beordret til at klæde sig af og efterlade al bagage. Så bliver de skudt. I rapporter fra massakren fremgår det, at 33.771 mænd, kvinder og børn bliver dræbt på to dage i september 1941. Efterfølgende bliver 300 sovjetiske krigsfanger sat til at dække massegraven til. De ejendele, som ofrene medbragte, bliver konfiskeret.

KILDE 25

“Jeg kan stadig huske jødernes fuldstændige frygt”

“Den dag tog hele kommandoen, på nær en vagt, af sted omkring klokken 6 om morgenen for at deltage i disse skydninger (...) Så snart jeg ankom til henrettelsesstedet, blev jeg sendt ned i bunden af ravinen sammen med nogle af de andre mænd. Det varede ikke længe, før de første jøder blev bragt ned til os fra toppen af ravinen. Jøderne skulle ligge med ansigtet nedad på jorden nær ravinens vægge. Der var tre grupper med skytter i bunden af ravinen, hver gruppe bestod af 12 mand. Grupper af jøder blev samtidig sendt ned til hver henrettelsesgruppe. Hver på hinanden følgende gruppe af jøder skulle ligge oven på ligene af dem, der allerede var blevet skudt. Skytterne stod bag jøderne og dræbte dem med et skud i nakken. Jeg kan stadig huske jødernes fuldstændige frygt, når de først kunne se ligene fra toppen af ravinen. Mange jøder skreg af rædsel. Det er næsten umuligt at forestille sig, hvilke nerver af stål der var nødvendige for at kunne gennemføre det beskidte arbejde dernede [i ravinen]. Det var forfærdeligt.”

Einsatzgruppe-medlem Kurt Werner om Babij Jar-massakren 29. og 30. september 1941.

Arbejdsspørgsmål

1. Hvad er kildens afsender/modtager-forhold?
2. Hvad er Kurt Werners rolle, og hvad mener han med, at det krævede nerver af stål at “gennemføre det beskidte arbejde dernede”? Sammenhold med Alfred Metzners udsagn s. 97-98 om at drikke tæt under nedskydningen.
3. Hvilke problemstillinger kan kilden bruges til at belyse?

Ansigt til ansigt

I december 1941 rapporterer Einsatzgruppeleder Karl Jäger: “Målet, at løse Litauens jødeproblem, er nået. Bortset fra jødiske arbejdere og deres familier er der ikke flere jøder i Litauen.” Videre fremgår det af rapporten, at 136.421 jøder er blevet skudt siden sommeren. Tilsvarende rapporter indløber fra andre områder, hvor Einsatzgrupperne opererer. Men selv om massenedskydningerne håndterer ‘jødeproblemet’, skaber metoden problemer. For det første er det dyrt i patroner, for det andet

tager det lang tid at skille sig af med ligene, og for det tredje er massenedskydningerne stærkt belastende for soldaterne. Mange har svært ved at skyde andre mennesker ansigt til ansigt, og især nedskydningen af familier med børn volder soldaterne store kvaler. Løjtnant Walther rapporterer i november 1941:

“Det, der er mest tidskrævende, er at få gravene gravet. Det gik meget hurtigt med skydningen (100 på 40 minutter). I begyndelsen gjorde det ikke indtryk på mine soldater, men på anden-

■ Et Einsatzgruppemedlem skal til at skyde en ukrainsk jøde der knæler på kanten af en massegrav fuld af lig. Ukraine, juli 1941.

dagen kunne man allerede mærke, at denne eller hin ikke på længere sigt har nerver til at gennemføre henrettelser. Mit personlige indtryk er, at man ikke mærker sjælelige hæmninger under selve henrettelsen, men de kommer, når man nogle dage efter sidder roligt en aften og tænker over det, der skete.”

Forsøget på at skjule massedrabene

At massakrerne ikke kan hemmeligholdes, er også et alvorligt problem for nazisterne. I mange tilfælde foregår nedskydningerne ved højlys dag og overværes af lokalbefolkningen. Der er også eksempler på soldater og SS-folk, der tager billeder og omtaler deres arbejdsopgaver, når de er hjemme på orlov. På den måde vokser kendskabet til udryddelserne. I oktober 1943 holder lederen af SS, Heinrich Himmler en tale for SS-officerer i Poznan i Polen, hvor han understreger forpligtelsen til at skjule forbrydelserne: “Dette er et mindeværdigt blad i vor historie, som aldrig er blevet skrevet, og som aldrig vil blive skrevet.” Problemet med hemmeligholdelse bliver endnu mere presserende, fordi Nazityskland lider militære nederlag i krigen mod Sovjetunionen. Generobring af landområder betyder, at Einsatzgruppernes massegrave falder i russernes hænder. De allierede har allerede truet med at retsforfølge de ansvarlige for krigens forbrydelser, og nu frygter tyskerne, at massegravene kan blive brugt imod dem. Af den grund bliver specialgrupper i den hemmelige Aktion 1005 sendt rundt i Østeuropa for at slette sporene efter massakrerne. Fra 1943 tømmer de massegrave, brænder lig og spreder aske fra de døde.

KILDE 26

“Et mindeværdigt blad i vor historie (...) som aldrig vil blive skrevet”

“Jeg vil her i al åbenhed nævne et ret så vanskeligt problem for jer. Mellem os skal det siges en gang for alle, dét, som vi trods alt aldrig vil tale om for den store offentlighed. Jeg tænker her på jødeevakueringerne, udryddelsen af det jødiske folk. Det hører til den slags ting, som det er let nok at sige. ‘Det jødiske folk bliver udryddet,’ siger ethvert partimedlem. ‘Det er klart, det står jo i vort program. Udelukkelsen af jøderne, udryddelse, det er bare i orden.’ Men så er der jo alle disse 80 millioner brave tyskere, som hver især kender sin anstændige jøde – og det er klart, at de andre er svin, men lige netop denne hersens ene er en helt igennem førsteklassesjøde. Ingen af alle dem, der taler sådan, har set, hvad der er sket, ingen har stået det igennem. Men de fleste af jer vil vide, hvad det vil sige, når 100 ligger foran jer, når 500 ligger dér, eller når 1000 ligger der. Det har gjort os hårde at have klaret sådan noget og samtidig at være forblevet anstændige – bortset fra enkelte undtagelser af menneskelig svaghed. Dette er et mindeværdigt blad i vor historie, som aldrig er blevet skrevet, og som aldrig vil blive skrevet.”

Heinrich Himmler (1900-1945), leder af SS. Tale for SS-officerer i Poznan, Polen, 4. oktober 1943.

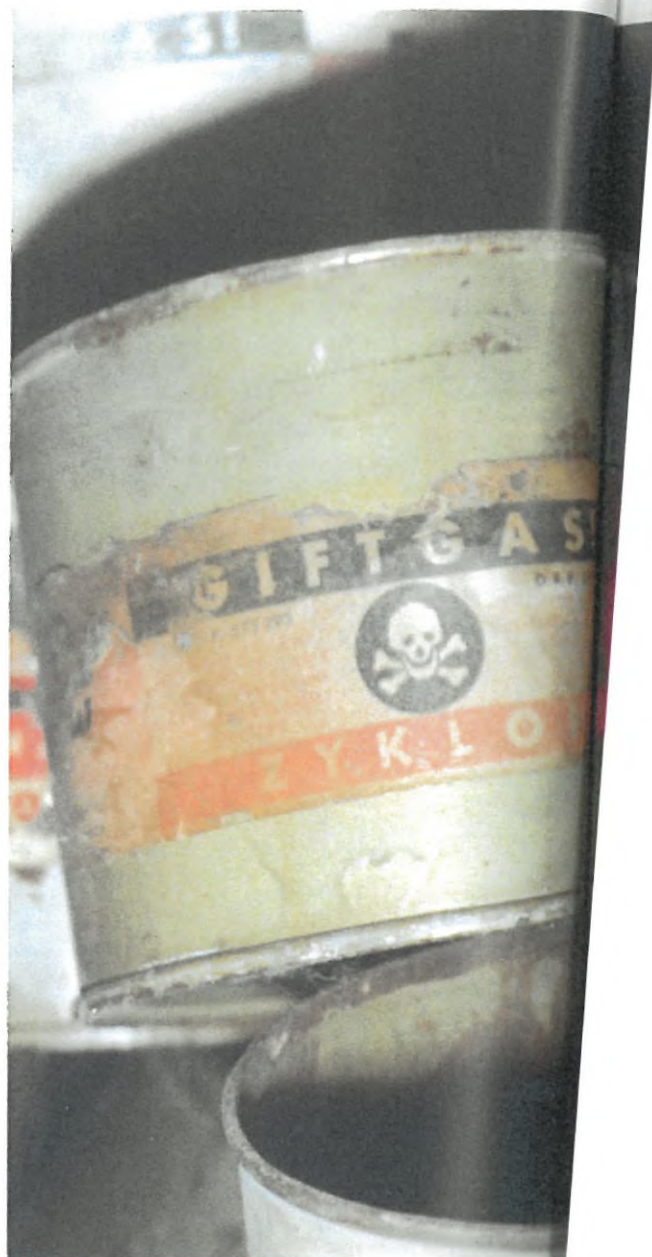
Arbejdsspørgsmål

1. Hvad er kildens afsender/modtagerforhold?
2. Hvorfor lægger Himmler vægt på at hemmeligholde udryddelsen, og hvordan kobler han massedrab, hårdhed og anstændighed?
3. Hvilke problemstillinger kan kilden bruges til at belyse?

De første forsøg med gas

Fordi Einsatzgruppernes massedrab både er dyre i patroner, belastende for soldaterne og svære at hemmeligholde, søger nazisterne en ny metode, der hverken kræver direkte kontakt med ofrene eller efterlader spor i landskabet. Løsningen bliver gas. Einsatzgrupperne har allerede eksperimenteret med mobile gaskamre, hvor ofre myrdes med udstødningsgas fra lastbiler. Og i Tyskland og Østrig har eutanasiprogrammet T4 vist, at gasarten Zyklon B har en dræbende effekt på mennesker. Men hvis Zyklon B skal anvendes til at dræbe mange mennesker, kræver det faste installationer. Det vil sige gaskamre med krematorier, hvor ligene kan blive brændt efterfølgende. Den løsning vil betyde en mere upersonlig drabsproces, som samtidig kan foregå væk fra offentlighedens søgelys. På denne baggrund bliver udryddelseslejre med gaskamre afløser for Einsatzgruppernes massedrab.

Da udryddelseslejrene introduceres som løsning på 'det jødiske problem', befinder de europæiske jøder sig allerede i en ekstremt udsat position. Deres pas er stempet med et J, grænserne mellem landene er lukkede, og det er umuligt for dem at flygte. Den radikale politik i Tyskland og de besatte lande har medført, at de i stort antal er samlet i ghettoer eller kz- og arbejdslejre. De nye udryddelseslejre bliver oprettet fra efteråret 1941, og herefter begynder fangerne at ankomme fra ghettoer og lejre. De første gasninger af jøder finder sted i lejren Chelmno i december 1941.

■ Dåser, der har indeholdt Zyklon B. En hurtigvirkende giftgas, der oprindeligt blev udviklet som et skadedyrsbekæmpelsesmiddel, og som under krigen bliver anvendt af nazisterne til at slå mennesker ihjel i gaskamre.